Jak se seznámit s Puškinem aneb Netradiční rozbor literárního díla na základní škole

Nalákat žáky základní školy k četbě literárních děl klasiků světového romantismu se zdálo být v konkurenci současné dětské literatury, kterou reprezentoval Harry Potter či Greg Heffley, téměř nemožným úkolem. Četba ukázek z románů či povídek i přes obrovskou motivaci nebyla nejlepším řešením, tak jsme se rozhodli ve třídě osmáků zcela změnit charakter hodiny literatury a dát prostor dětem, aby objevily krásu klasiků nenásilným způsobem samy.

Cílem 3 literárních hodin bylo splnění následujících očekávaných výstupů z RVP:
- žák uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla, vlastními slovy interpretuje smysl díla, formuluje ústně dojmy ze své četby, porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním zpracování, vyhledává informace v různých zdrojích, dorozumívá se kultivovaně, výstižně a jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci, zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu.

Žáci zároveň rozvíjeli základní klíčové kompetence: komunikativní (např. formulovali a vyjadřovali své myšlenky výstižně, souvisle a kultivovaně, vhodně argumentovali), sociální a personální (např. účinně spolupracovali ve skupině, oceňovali zkušenosti druhých), občanské (např. uměli se vcítit do situace druhých, byli si vědomi svých práv a povinností), k řešení problémů (např. využívali získané vědomosti k objevování variant řešení, činili uvážlivá rozhodnutí a byli schopni je obhájit), pracovní (např. rozvíjeli své podnikatelské myšlení) a k učení (např. vyhledali a třídili potřebné informace k roli, uváděli věci do souvislostí, kriticky posuzovali).

Mám ve třídě žáky hodně akční a hyperaktivní, takže jsme si vybrali hru na literáta (v našem případě Puškina) a nakladatele, který má jeho vybrané povídky vydat či odmítnout. Ocitli jsme se úderem zvonění v 30. letech 19. století v Rusku, žáci svým novým rolím přizpůsobili taktéž vzhled (Puškin si vzal paruku a přimaloval vousy, nakladatel důchodcovský baret) a svoje chování (navzájem jsme si vykali a postupně se z nás všech stali dospělí lidé).

Třídu jsem rozdělila na skupinky po 8 žácích. Každá skupinka si vylosovala jednu „Bělkinovu povídku“ – Piková dáma, Metelice, Majitel pohřebního ústavu.

Scénář 1. hodiny: Skupina si přečte povídku (je-li delší, lze zkrátit a vybrat nejdůležitější pasáže) a během četby si každý dělá svoje zápisky dle rozdělených rolí.
Role v každé skupině 8 žáků:
4 žáci tvoří tým autora – autor (Puškin), odborný poradce, recitátor, obsahový stratég.
4 žáci tvoří tým nakladatele – majitel, kritik, šetřílek, historik.

Scénář 2. hodiny: Cílem týmu autora je získat zakázku (vydání povídky), cílem týmu nakladatele je zvážit pro a proti týkající se investice do nové knihy včetně zdůvodnění.

A nyní k jednotlivým rolím:
Autor – má za úkol z jakýchkoliv zdrojů nastudovat „svůj život“ a ohromit nakladatele svým životopisem.
Odborný poradce – má za úkol odborně rozebrat dílo – jazyk díla (výběr slov), téma, motiv, pokud si troufne na kompozici, tím lépe, najít rozmanitá přirovnání, netradiční slova…
Recitátor – vybere nejzajímavější ukázku, kterou se naučí bravurně předčítat i se zabarvením hlasu, s intonací, může použít jako pozadí hudbu či zvuky (např. skřípání dveří, křídy, bušení na dveře…).
Obsahový stratég - objasní nakladateli stručný obsah díla tak, aby ho zaujal, vyzdvihne hlavní a vedlejší postavy. Nesmí být příliš stručný a musí se vyhnout zdlouhavému obsahu.
Majitel – zapisuje si pro a proti, má na konci rozhodující slovo.
Kritik – zkusí najít v povídce klady (např. bravurní gradace, jazyk díla) a zápory (např. příliš popisné a zdlouhavé pasáže, chybějící napětí, příliš jednoduchý či složitý děj, málo či příliš postav).
Šetřílek – má za úkol najít argumenty, proč dílo nevydat (čímž provokuje tým autora k tomu, aby hájil své dílo a našel v něm to nejlepší).
Historik – najde o autorovi co nejvíce informací a pokusí se vytvořit otázky týkající se jeho života či okolností vzniku díla.
Členové týmů spolupracují, snaží se být na schůzku co nejlépe připraveni. Určí si pořadí, v jakém budou promlouvat k nakladateli, tým autora si chystá otázky a hledá klady a zápory díla, případně dohledá na internetu skandály spojené s autorem, které bude chtít vysvětlit. Připravují si kostýmy, určí si ruská jména, kterými se představí, zvolí tón hlasu a strategii.

3. hodina – schůzka týmů autora a nakladatele. Probíhají rozhovory s rozborem života a povídek autora, recitace ukázky z díla, závěrečné rozhodnutí nakladatele. Pokud je povídka zamítnuta k vydání, jsou autorovi předloženy důvody nepřijetí. V tomto případě se pak skupiny pracující na konkrétní povídce snaží vylepšit ukázku z díla svou vlastní tvorbou – mění pro ně nudné pasáže a mohou přidávat i nové postavy. Prakticky si tak vyzkouší práci literáta a mnohdy zjistí, že původní text je nakonec nejlepší, a rozhodnutí nepřijmout povídku k vydání pozmění.

Hru na tým autora a nakladatele lze pozměnit různými způsoby. Je možné vytvořit pouze 1 tým nakladatele a další skupinky budou obhajovat svoje vlastní literární dílo určené k vydání (možno i různých autorů). Komu se podaří nejlépe obhájit své dílo, získává smlouvu k vydání knihy.

Ukázka z přepisu dialogů dětí při schůzce týmů v nakladatelství (zkráceno):
Po úvodních seznamovacích rozhovorech a krátkém úvodním představení obsahu povídky Piková dáma u nakladatele….
Autor: „Pikovou dámu jsem napsal, abych ukázal všem podvodníkům, jak skončí. Být hamižný je špatný.“
Historik: „A není to zase nějaká provokace? Nechci, aby nám to tu car zavřel. Vždyť jste ve vyhnanství víc než doma. Našel jsem si o vás všechny informace.“
Autor: „Mám pro vás návrh. Vydejte to pod pseudonymem Ivan Petrovič Bělkin a máte po problémech!“
Šetřílek: „No vida! A je to tady! Já věděl, že nás to zruinuje. Zkrachujeme! Přijde se na to a jsme bez práce! Leda, že by ta povídka byla fakt dobrá.“
Odborný poradce: „No to si pište! Podívejte se na hlavní téma - člověk, který touží po penězích za každou cenu. Každý Rus touží být bohatý, vy ne? A ten jazyk! V povídce najdete i starobylá slova a co teprve ta gradace. Víte vůbec, co je to gradace?“
Nakladatel: „Jistě, ale zajímá mě hlavně to, kdo to bude číst. Děti, důchodci? Pro koho je to vlastně určeno? Potřebuju to hlavně prodat.“
Autor: „Pro všechny. Můžou to číst děti, dospělí i důchodci. Je to krátký a napínavý.“
Kritik: „Ale no tak, vždyť je ve vaší povídce spousta starobylých slov, to nebude děti bavit. Tak si nevymýšlejte!“

Obsahový stratég: „Tak já bych se tady pana Puškina zastal. Takovej ruskej puberťák – to ho bude bavit. Třeba ta část, jak se paní hraběnka převlíká, to je hodně vtipný.“
Majitel: „Opravdu? Nechci tu žádnou erotickou literaturu. To bych skončil na Sibiři.“
Recitátor: „Já vám to přečtu. Moment…“

Další hodiny literatury lze dílo ve zkratce zdramatizovat, což žáky baví asi nejvíce. Každý tu má svoji roli, i kdyby měl hrát jen hospodského. Dialogy mohou převzít či vytvořit vlastní.